

LARS F TOBISSON:

De ideologiska rötterna till moderat ekonomisk politik

Detta är den första av två artiklar som är tänkta som en kartläggning av den ideologiska bakgrunden för Moderata samlingspartiets ekonomiska politik.

Redan inledningen till det moderata partiprogrammet ger följande positionsbestämning: "Moderat politik är förankrad i konservativ ideologi och förenar med denna liberala idéer." Därmed anges att de djupaste rottrådarna skall sökas bland konservatismens och liberalismens lärofäder.

Moderata Samlingspartiet räknar sina dagar från den 17 oktober 1904. Då bildades nämligen Allmänna Valmansförbundet. Dess syfte var att utgöra en riksomfattande valorganisation för de konservativa och moderata grupperingar som fanns i riksdagens båda kamrar.

Trots tillkomsten av en samlad valorganisation dröjde det länge, innan tiden var mogen för ett enhetligt riksparti eller ett sammanhållet riksdagsparti. 1912 nådde man så långt att de olika riksdagsfraktionerna samlades i ett parti för vardera kammaren, som i valtider samarbetade med Allmänna Valmansförbundet. Från denna tid var Arvid Lindman ordförande för både andrakammarhögern och AVF, medan förstakammarhögern leddes av Ernst Trygger. Denna ordning gällde ända fram till mitten av 1930-talet, då de två riksdagspartierna och valorganisationen slutligen sammanfördes i Högerens riksorganisation.

Utan tvivel vilade högerens ideologi vid denna tid främst på konservativ grund. Men uppdelningen i fraktioner avspeglade en skillnad mellan ett traditionellt och ett mera modernt synsätt. Denna gick igen i de båda ledargestalterna, av vilka Trygger företrädde ämbetsmannahögern med dess inriktning på tronen, altaret och svärdet, medan Lindman mera representerade industrihögern och därmed ekonomiska frågor.

Riksdagsman Lars F Tobisson är fil dr i statskunskap och 1:e vice ordförande i Moderata samlingspartiet.

Särskilt från 1950-talets början har sedan de liberala idéerna varit på frammarsch i partiet. Verklig fart tog utvecklingen under 1970-talet. En förklaring till denna förskjutning ligger i synen på staten. Vi har alltid varit anhängare av en stark, men begränsad, statsmakt. På den tiden staten ännu var tämligen outvecklad, försvarade vi den mot radikala, inklusive liberala, krafters anlopp. I dag är problemet att statsapparaten är alltför omfattande, och vi ser nu som vår främsta uppgift att hjälpa den enskilde att hävda sig mot politiker och byråkrater.

Men är då inte konservatism och liberalism varandras motsatser? Går de över huvud taget att förena?

Liberalism

”Liber” är som bekant latin och betyder ”fri”. Kärnan i liberalismen är individens frihet. Grundläggande blir då den välkända katalogen över mänskliga fri- och rättigheter: åsikts-, yttrande- och tryckfrihet, rätten till ett skyddat privatliv etc. På det ekonomiska området innebär det en bekännelse till näringsfrihe-

Liberala idéer fick ökat genomslag i den moderata politiken under 1970-talet.

tens och den fria konkurrensens principer. Nyckelordet är marknadsekonomi. Från liberal utgångspunkt måste strävan vara att verka för mångfald på alla samhällslivets områden och att vidga den personliga valfriheten. Gentemot de totalitära ideologiernas slutna system

ställs kravet på ett öppet samhälle.

Motsatsen till liberalism är socialism. Dess förkärlek för kollektiva lösningar inskränker och förkväver den enskilda människans frihet – hennes möjligheter att själv bestämma över sin tillvaro. Det ligger i socialismens natur att sätta gruppen/klassen framför individen. Socialismen tror på värdet av central planering och en ständig utvidgning av det politiska beslutsområdet, vilket med nödvändighet leder till toppstyrning och byråkratiskt krångel.

Liberala idéer fick alltså ökat genomslag i den moderata politiken under 1970-talet. Det utlöstes av den socialdemokratiska modellens misslyckande. Den politiken hade uttömt sina möjligheter, när de offentliga utgifterna med automatik växte snabbare än den totala produktionen och det därför inte längre fanns utrymme för nya sociala välfärdsanordningar. Därtill kom att allt fler medborgare inte uppskattade utan tvärtom reagerade mot all denna samhällseliga omvårdnad, som de ansåg inskränka möjligheterna att träffa val och fatta beslut för egen del.

Konservatism

Vilken roll spelar då konservatismen för en modern moderat? Jo, hos en sådan finns det naturligtvis fortfarande inslag av en traditionsbevarande inställning. Vi håller fast vid nationella symboler som den blågula fanan och monarkin. Vi driver kravet på ett starkt försvar och slår vakt om familjen och om rättsstaten. Hänsynen till medmänniskan och behovet av en lagbunden ordning anger de gränser som måste finnas för individens

frihet att själv bestämma. Utan sådana ramar för den enskildes handlande riskerar man att hamna i det laissez-faire-samhälle som en ohämmad liberalism kan tänkas förfalla till.

Men sin särskilda betydelse har konservatismen i ett avseende, där liberalism saknar motsvarighet, nämligen som förhållningssätt. Konservatismen skiljer sig som ideologi från liberalismen och socialismen. Den är mindre av livsåskådning och tanke-system, mera av attityd och arbetsmetod. Att vara konservativ betyder inte att vara emot förändringar men väl att avvisa våldsamma omstörtningar och totala nydaningar. Det finns alltid ett skäl till att något är som det är – i ljuset av nya förutsättningar och värderingar kan detta förhållande behöva ändras, men det bör då ske steg för steg och med ledning av efter hand vunna erfarenheter. Konservatismen som politisk metod innebär att utveckla det värdefulla i vad som redan prövats – kort sagt, den betyder kontinuitet.

Tidigare har nämnts att motsatsen till liberalism är socialism. Motsatsen till konservatism är då radikalism. Den radikale vill rycka upp den bestående ordningen med rötterna och ersätta den med något helt nytt, gärna med ledning av en helt oprövad vision eller utopi.

Den väsensskillnad som finns mellan liberalismen och konservatismen – den förra närmast en livsåskådning, den senare mer en livshållning – gör de båda ideologierna möjliga att förena. Samtidigt blir det vanskligt att avgöra om det liberala eller det konservativa inslaget väger tyngst i den moderata politiken.

Adam Smith

Det är väl oomstritt att Karl Marx är socialismens främste lärofader. Att hitta hans motsvarighet hos liberalismen är inte lika lätt. Utifrån ett politiskt-filosofiskt perspektiv hamnar man kanske på Jeremy Bentham eller James Mill. Men eftersom tyngdpunkten här skall ligga på den ekonomiska politiken, får det bli Adam Smith, vars stora verk *Wealth of Nations* kom 1776.

Konservatismen är mindre av livsåskådning och tanke-system, mera av attityd och arbetsmetod.

Adam Smith och andra klassiska liberaler som Ricardo och Malthus vände sig emot merkantilismen och förespråkade enskild äganderätt och fri företagsamhet. Marknaden stod i centrum. Det är där som individen genom att eftersträva sin egen vinning leds av en osynlig hand att främja det gemensamma goda utan att det ingått som en del av hans avsikter. Därför bör alla hinder för en fri prisbildning på marknaden avlägsnas – även de som kan föreligga mellan länder. Det skall råda valfrihet för konsumenten och handlingsfrihet för producenten – då blir resultatet det bästa möjliga för alla.

Den klassiska liberalismen har anklagats för att vara en harmonilära. Men om staten ingriper till förmån för gruppintressen eller om gruppintressen lyckas bilda ett monopol, förutsågs inte egenlyttans strävanden kunna sammanfalla med det allmänna bästa. "Folk i samma bransch", skrev Adam Smith i en känd

passage, "träffas sällan ens för nöjen och förströelser utan att deras samtal slutar med en sammansvärjning mot allmänheten eller med något påhitt för att höja priserna." Han hoppades att konkurrensen under fria förhållanden skulle sätta stopp för sådana tendenser. Men där så inte skedde var han i och för sig inte motståndare till regleringar.

Vad var då statens uppgift? Enligt Smith hade den tre funktioner: "Först och främst plikten att skydda samhället mot våld och invasion från andra oberoende samhällens sida; för det andra plikten att så långt möjligt skydda varje medlem av samhället från orättvisa eller förtryck från annan samhällsmedlem; och för det tredje plikten att inrätta och upprätthålla vissa offentliga arbeten och vissa offentliga institutioner, som det aldrig kan ligga i någon individs eller någon mindre grupp av individers intresse att driva."

Moderaterna känner ingen större gemenskap med tysk och fransk konservatism.

Smith drog här upp riktlinjerna för den konstitutionella demokratin, där staten anger de ramar, innanför vilka individer och företag fritt kan verka. Han bestred att något kollektiv kan överordnas individen, en tanke som däremot var utgångspunkten för Marx och andra socialistiska ideologer, och öppnade möjligheter för en utveckling i totalitär riktning.

Edmund Burke

Den moderna konservatismens fader hette Edmund Burke. Svårare är att peka ut hans motpol bland de radikala tänkarna. Jag väljer Jean-Jacques Rousseau, bla därför att han var inspiratör till de radikala excesserna under franska revolutionen, vilken ju var utgångspunkten för Burke's stora verk "Reflections on the Revolution in France" från 1790. Rousseau bröt med upplysningstidens förnuftstro och litade mer till känslan. Individen underordnas kollektivet. Rättigheter är endast sådant som samhället – "folkviljan" – har skapat. Han var kritisk mot den privata äganderätten – dess existens var helt beroende av folkviljan. Betecknande är inledningsorden i Rousseaus främsta skrift "Samhällsdraget" från 1762: "Hur kan människor göras fria genom att göras till undersåtar?" Rousseau öppnade slussarna för våldsamma omvälvningar, men han pekade framåt inte bara mot radikala, "jakobinska" tendenser utan också mot kontrarevolutionära, nationalistiska idériktningar.

Burke representerade en social konservatism. Han vände sig mot den franska revolutionens omkastningar och traditionsbrott och hyllade det system som historiskt vuxit fram i England. Även Burke var skeptisk mot förnuftet. Men han skilde sig från Rousseau genom att vara empiriker. Han hatade abstrakta principer och menade, att den som förordade förändring också hade bevisbördan. Följaktligen föreföll honom den revolutionära drömmen att rasera och bygga upp något helt nytt både missriktad och tragisk. Det bestående kan ändras och förbättras, men endast litet åt gång-

en och då som steg i en pågående utveckling med bevarad kontinuitet. Statsmanakonst var enligt Burke att anpassa den rådande situationen till nya krav, att bevara genom att ändra.

De moderata lärofäderna heter alltså Adam Smith och Edmund Burke, båda engelsmän. Vi känner ingen större gemenskap med tysk och fransk konservatism, som ofta utvecklades i anti-intellektuell och auktoritär riktning. Redan under 1800-talet började i England konservatism och liberalismen att närma sig varandra. Smiths osynliga hand tilltalade konservativa tänkare, som lade stor vikt vid intressegemenskap och sam-

manhållning i ett samhälle. Det är på sätt och vis ett vittnesbörd om den långtgående åsiktsgemenskap som förelåg i Storbritannien en bra bit in på 1900-talet att den politiska striden ändå stod mellan Tories och Whigs, senare mellan konservativa och liberala. Det går en klar linje från Burke över Disraeli – med Bismarck som ett slags själsfrände i Tyskland – till den patriarkaliska minoritetsgrupp i dagens brittiska konservativa parti som kallas för "wets". Margaret Thatcher hämtar däremot mer sin inspiration från den klassiska liberalismen med utgångspunkt i Adam Smith.

ANALYS AV BUDGETUNDERSKOTTET 1970–1982

Ett bakgrundsmaterial till SVENSK TIDSKRIFTS
"PM till en blivande statsminister".

Broschyren kan beställas från Svensk Tidskrift,
Linnégatan 28–30, IV, 11447 Stockholm
Telefon: 08/67 59 55 Postgironummer: 727 44-6
Pris: kr 17 inkl moms och porto